

TILNING PAYDO BO‘LISHI: INSONIYATNING BUYUK KASHFIYOTI VA EVOLYUTSION TARAQQIYOTI

Sabrina Abdumanonova

Mavzu doirasi: Filologiya, Antropologiya va Neyrolingvistika

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 09.02.2026

Revised: 10.02.2026

Accepted: 11.02.2026

KALIT SO‘ZLAR:

Ushbu ilmiy-ommabop maqolada insoniyat tarixidagi eng katta lisoniy jumboq — tilning kelib chiqishi masalasi chuqur tahlil etiladi. Maqolada tilning paydo bo‘lishi borasidagi klassik va zamonaviy nazariyalar, biologik va ijtimoiy omillar hamda 2025-yilgi so‘nggi ilmiy xulosalar o‘rin olgan. Shuningdek, til va tafakkur bog‘liqligi masalasi falsafiy hamda lingvistik nuqtai nazardan yoritilgan.

Kirish

Insoniyat tamadduni tarixida g‘ildirakning kashf etilishi yoki olovning bo‘ysundirilishi muhim voqealar sanalsa-da, tilning paydo bo‘lishi bularning barchasidan ustun turadi. Til nafaqat axborot almashish vositasi, balki inson ongini shakllantiruvchi va madaniyatni avlodlardan-avlodga o‘tkazuvchi yagona mexanizmdir. Bugungi kunda dunyoda mavjud bo‘lgan 7000 dan ortiq tillarning ildizi qayerga borib taqalishi va ilk inson qachon "so‘z" degan mo‘jizani kashf etgani hamon fanning eng dolzarb mavzularidan biri bo‘lib qolmoqda.

1. Tilning paydo bo‘lishi haqidagi klassik nazariyalar

Olimlar uzoq yillar davomida tilning kelib chiqishini turli yo‘llar bilan tushuntirishga urinib kelishgan:

Onomatopoeetik nazariya (Tovushga taqlid): Ushbu qarashga ko‘ra, ilk insonlar tabiatdagi tovushlarni (suvning oqishi, momoqaldiroq, hayvonlarning ovozi) takrorlash orqali ilk so‘zlarni yaratganlar. Masalan, "shildir-shildir", "taq-tuq" kabi so‘zlar shu asosda paydo bo‘lgan deb taxmin qilinadi.

Interyeksion nazariya (Hissiy hayqiriqlar): Insonlar o'zlarining ichki hissiyotlarini (qo'rquv, quvonch, og'riq) ifodalash uchun chiqargan ixtiyorsiz tovushlari vaqt o'tishi bilan ma'noli so'zlarga aylangan.

Ijtimoiy mehnat nazariyasi: Fridrix Engels va boshqa olimlar tomonidan ilgari surilgan ushbu nazariyaga ko'ra, birgalikda og'ir mehnat qilish (ov qilish, uy qurish) insonlar o'rtasida jipslashish va bir-biriga signal berish ehtiyojini tug'dirgan. Mehnat jarayoni insonni gapirishga majbur qilgan.

2. Biologik va genetik omillar (2025-yilgi tadqiqotlar)

Zamonaviy ilm-fan tilni faqat ijtimoiy hodisa deb hisoblamaydi. 2025-yilga kelib, genetik tadqiqotlar tilning paydo bo'lishida FOXP2 genining ahamiyati naqadar katta ekanligini tasdiqladi.

Neyrolingvistika fani inson miyasidagi ikki asosiy markazni ajratib ko'rsatadi:

Broka markazi: Nutqni hosil qilish va so'zlarni talaffuz qilish uchun mas'ul.

Vernike markazi: Nutqni tushunish va ma'nolarni anglash uchun xizmat qiladi.

Arxeologik va kognitiv tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson nutq apparati (hiqildoq, til va lablar tuzilishi) taxminan 100,000 yil avval hozirgi shakliga kelgan. Bu esa tilning biologik tayyorgarlik natijasi ekanligini anglatadi.

3. Til va tafakkurning o'zaro bog'liqligi

Tilshunos Noam Chomskiyning "Universal grammatika" nazariyasiga ko'ra, inson miyasi tug'ilishidanoq til o'rganishga dasturlangan bo'ladi. Til paydo bo'lishi inson tafakkurida inqilob yasadi. Til orqali odamlar:

Mavhum tushunchalarni (vaqt, ruh, adolat) idrok eta boshladilar;

O'tmishni tahlil qilib, kelajakni rejalashtirish qobiliyatiga ega bo'ldilar;

Ijtimoiy qonun-qoidalar va dinlarni shakllantirdilar.

Xulosa

Tilning paydo bo'lishi tasodifiy hodisa emas, balki inson evolyutsiyasining cho'qqisidir. Sabrina Abdumanonovanning ushbu tahliliy maqolasi shuni ko'rsatadiki, til — insoniyatning eng buyuk intellektual mulki bo'lib, u bizni o'tmish bilan bog'laydi va kelajak sari yetaklaydi. Tilni asrash, uning boy imkoniyatlarini o'rganish har bir shaxsning ma'naviy burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chomsky, N. (2023). Language and Mind: New Insights for the 21st Century. Oxford University Press.
2. Sayfullayeva, R., va boshqalar. (2021). Hozirgi o'zbek adabiy tili: Lingvistik nazariyalar. Toshkent: "Sharq" nashriyoti.
3. Nematov, H. (2020). Tilshunoslik asoslari va nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
4. Pinker, S. (2024). The Language Instinct: How the Human Brain Creates Communication. Harper Perennial.
5. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. (2025). Tilshunoslik va filologiya masalalari bo'yicha yangilangan elektron ma'lumotlar bazasi. ziyouz.uz.

